

## Kulturna dediščina Solčavskega z Robanovim kotom, Logarsko dolino in Matkovim kotom

*Vito Hazler*

Prepoznavanje in vrednotenje kulturne dediščine je multidisciplinaren proces, ki od raziskovalcev terja vrhunsko raziskovalno in operativno usposobljenost, od imenikov, upraviteljev in uporabnikov pa pripravljenost za njeno ohranjanje, financiranje in vzdrževanje. Problematika kulturne dediščine je v spomeniškovarstveni praksi predvsem naloga konservatorjev in restavradorjev, v njeno ohranjanje in popularizacijo pa so pritegnjene še številne druge dejavnosti, zlasti prostorsko urejanje in načrtovanje, zainteresirani financerji na občinski, državni in evropski ravni, turistična dejavnost in v zadnjih letih zelo pomembna medijska dejavnost. Kulturna dediščina v procesih popularizacije in trženja hodi v korak s turizmom, ki je najpomembnejši ponudbeni dejavnik vsakega zanj zainteresiranega in usposobljenega okolja. Toda takšna je zgolj pričakovana shema pričakovanj in povezav, medtem ko je delovna praksa pogosto pod pričakovanji, saj ohranjanje dediščine prepogosto spremljajo dejavniki in okoliščine, ki so odsev pomanjkljivega znanja, neobveščенosti javnosti, in odklon lastnikov, ki v ohranjanju zlasti kulturne dediščine vidijo svoj in krajevni razvojni zastoj, oviranje lastnih odločitev in želja.

Dediščino, še posebej kulturno dediščino, se mora obravnavati celostno in celovito, torej raziskovalno medinstitucionalno in multidisciplinarno, tako da si različne stroke prizadevajo ohraniti svoje prepoznavno raziskovalno polje in uveljaviti vse svoje raziskovalne veščine; v procesih celovitega raziskovanja in varovanja je treba tudi aktivno sodelovati pri obravnavanju zlasti t. i. nepremične dediščine v njenih horizontalnih in vertikalnih razsežnostih, da se s takšnim varstvenim in raziskovalnim pristopom zaobsežejo vsa ključna varstvena vprašanja. V horizontalnem varstvenem obravnavanju so v primeru družbeno prestižnih fevdalnih poselitvenih enot pomembni osrednji dvorec, pripadajoča gospodarska, shranjevalna in oskrbna poslopja ter naprave, pripadajoče rekreativne stavbe in zemljišča, parkovne in vrtno površine, gozdni in travniški parki, obdelovalne površine, potoke in naravna ter umetna zajetja vode, gozdovi idr. Pri vertikalnem varstvenem načelu pa se pozornost raziskovalcev usmeri v posamezne varovane enote, se pravi

stavbe, naprave, in sicer od temeljev, kleti, pritličja, etaž in strehe z ostrejšem. Prav nič ne sme biti spregledano, saj spomeniškovarstvena praksa dnevno kaže, da je to največja varstvena ovira in da se zlasti pri evidentiranju in vrednotenju posameznih enot prav zaradi nedoslednega obravnavanja in raziskovanja spregledajo ključne sestavine obravnavane enote, ki so za obnovo, torej t. i. prezentacijo ključnega pomena.

Poleg zavestnega in žal tudi nezavednega odstranjevanja množice bolj ali manj pomembnih enot dediščine iz našega poselitvenega in kulturnega prizorišča so izstopajoč problem nedomišljena strokovna izhodišča obnove enot kulturne dediščine. Najočitnejši primer je eden naših najpomembnejših kulturnih spomenikov, Partizanska bolnica Franja v Dolenjih Novakih pri Cerknem. Bolnico, ki so jo partizani zgradili ob tesnem sodelovanju in predvsem z izvornimi obrtniškim veččinami domačinov, povojni prenovitelji pooblaščenih spomeniškovarstvene dejavnosti niso znali uspešno nadzorovati in očitno niti ne voditi. Sicer ne bi večkrat prihajalo do tako očitne devastacije zunanje podobe bolniških barak, ki so jih vsakokratni trenutni prenovitelji vodili po svojih občutkih in nestrokovnih usmeritvah. Iz fotografskih posnetkov v letu konca druge svetovne vojne je namreč mogoče razbrati lisasto barvno prekrivanje, ki so ga oskrbniki bolnice dosegali s pleskanjem z apnom in v apno dodanimi sajami, da so bile tudi lesene zunanjščine bolniških barak barvno čim bolj izenačene z okolico, torej lisastim apnenčastim okoljem. Domnevno okrog leta 1964 pa so v smeri sodobnih vojaških enot izobraženi prenovitelji zunanjščine barak prepleskali v takrat že vse bolj priljubljenih maskirnih Natovih oziroma vojaških barvah. Takšne sodobne potvorbe so se na barakah ohranile vsaj do leta 1983, pozneje pa so barake vendarle prepleskali z okoliškemu skalovju podobnejšimi barvnimi odtenki: s svetlo in temno sivimi. Pri tem pa niso, podobno kot partizanski rokodelci, uporabili apna in saj, temveč obstojne akrilne barve (sic). Šele mednarodni Unescov recenzent je prenovitelje opozoril, da je z njihovim zavzetim delom nekaj zelo narobe. Pozneje je sledilo vsaj še trikratno pleskanje z akrilom in šele podivjana narava septembra 2007 je prenoviteljem ponudila možnost, da bi spomenik, ki naj bi kandidiral tudi na Unescov seznam, upravljali mnogo bolj strokovno. Po nesreči so odgovorni vendarle spoznali, da so za obnovo tako pomembnega spomenika, ohranjenega na izrazito rizičnem območju, dejansko potrebni vrhunski strokovnjaki. In vse kaže, da jim je prva stopnja več ali manj popolne rekonstrukcije vendarle uspela.

Strokovnega premisleka vredna so tudi druga potvarjanja kulturne dediščine, kot so potovanja ptujskih kurentov po svetu in njihova udeležba na športnih tekmovanjih, nedomišljena dozidava zunanjih ali notranjih dvigal ob in v spomeniško zavarovanih stavbah, še posebej dvorcih in graščinah, vnašanje konstrukcijskih prvin lesarske stavbne dediščine v slovensko kulturno okolje, nepoznavanje izvornih načel kamnite gradnje brez veziv ali z vezivi, zlasti apneno malto, v zelo omejenih količinah, razobešanje reklamnih sporočil po kulturnih spomenikih, še posebej po kozolcih, nekritično vnašanje kulturnih prvin in na videz všečnih tujih kulturnih okolij, ne da bi pri tem kdorkoli razmislil o skladnosti obstoječega z vnesenim novim, in tudi sol in košček kruha sta kot dobrodošlica v našem kulturnem okolju še vedno izrazit tujek in večinoma ljudem nerazumljiva.

Uvajanje novosti je sicer del družbenega napredka, toda v nacionalno, regijsko ali krajinsko zavarovanih območjih morajo za vse posege na obstoječem poselitvenem sestavu in ob vnašanju novih, pogosto tujih prvin vendarle veljati določena pravila, podobno kot takšna pravila veljajo v zavarovanih območjih nam vedno všečnih sosednjih držav, kot je dolina Wachau ob Donavi v deželi Spodnja Avstrija. Tam veljajo stroga poselitvena in obnovitvena pravila naravnih in kulturnih struktur, saj se vsi zavedajo, da vpis doline na Unescov seznam kulturne dediščine ni le prestižnega, temveč predvsem ekonomskega in splošno kulturnega, zlasti pa turističnega pomena. In na tak način se varovana dediščina vrača v ekonomske in kulturne vrednosti Avstrije in nikomur ne pride na pamet, da bi pravila ravnanja v prostoru kakorkoli kršil. Kritine in nakloni streh so tam več ali manj enotnih gradiv in videza, ceste se prilagajajo kulturni in naravni aglomeraciji in po vaseh in trgih so najvišje stavbe zgolj zvoniki cerkva.

Zavarovana območja imamo tudi v Sloveniji. Kako znamo z njimi ravnati, jih ohranjati in skrbeti za sporočilnost tamkajšnje naravne in kulturne dediščine je seveda vprašanje, ki venomer buri naša pričakovanja in še posebej pričakovanja ljudi, ki živijo v takšnih zavarovanih območjih. Robanov kot in Logarska dolina sta od leta 1987 posamično zavarovana kot krajinska parka, toda sodbe o formalni zavarovanosti so si s sodbami o dejanski zavarovanosti pogosto v nasprotju. Prav zaradi takšnih nasprotij se je skupina petih konservatorjev celjskega Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine leta 1989 odločila, da prouči razgradnjo poselitve in izrabo naravnih danostih predvsem v Logarski dolini. V ta namen je izven institucionalnega okvira izdelala obsežen elaborat *Naravna in kulturna dediščina Logarske*

*doline, njeno varovanje in razvoj*, ki je sprva naletel na burne odzive, pozneje pa je vendarle bil podpora oblikovanju krajinske varstvene ustanove.

Robanov kot, Logarska dolina in Matkov kot so pomembne sestavine naše kulturne in naravne dediščine (nikakor ne vrednote – te se lahko razvijajo le na ravni človekove osebnosti). Treba jih je varovati, krepiti in ohranjati po načelih sonaravnosti in trajnostnega razvoja, predvsem pa s skrajno mero spoštovanja in odgovornosti. Prav takšne bodo vedno izvrsten vir za krepitev in razvoj krajevnega gospodarstva in predvsem trženje tamkajšnje naravne in kulturne dediščine.